

ПЕТРЕНКО-ЛИСАК АЛЛА ОЛЕКСАНДРІВНА

кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри галузевої соціології КНУ імені Тараса Шевченка
(у співпраці з Богданом Мотузенко)

Репрезентації ворога в російсько-українській війні: факти та візуалізації в соціальних медіа

Війна (як і тема латрин, сечі та фекалій) досі є табуованою навіть в наш час різних міждисциплінарних досліджень повсякденності. І ця табуованість виникає не тільки з формальної припустимості подібних студій в науковому чи публіцистичному дискурсі - досліджуються вагіни, порнографія, зґвалтування, педофілія, які ще більше виходять за рамки уявлень про пристойність. Ці теми викликають шок, потребують катарсису сприйняття, цінностей у звертанні до раніше зовсім неприйнятних та нетипових речей. Таким шоком стало для української і світової спільноти бомбардування Києва, трагедії Бучі та Ірпеня, масові руйнування українських міст, та найперше - сама поведінка армії РФ за межами гідності та моралі навіть в умовах війни.

Туалетна тема, за замовчанням “делікатна”, “конфузлива”, “приватна” чи “непублічна”, так само вривається в публічний дискурс війни в Україні, як став ледь не літературною нормою відомий вислів “Русский военный корабль иди нахуй!”, опинившись вже на поштових марках країни. Одночасно і туалет, і всі пов’язані з ним непристойності стають ознакою соціокультурного простору війни. Якщо оцінювати туалет соціологічно - це, безумовно, один з маркерів розвинутої культури та цивілізації, що виявляє соціальну турботу та комфорт базових потреб людини. І одночасно – це тема гідності, а бурхливий її **сплеск є** самостійним **індикатором** самої **війни**, як і багато інших, непристойних в мирні часи тем - таких як смерть, зґвалтування, зрада, знущання тощо.

Туалетні практики настільки “загальновідомі” що, наприклад, в мистецьких сюжетах вони швидко зчитуються читачем чи глядачем. До легкого розуміння додається й культурний контекст ставлення в тій чи іншій спільноті до дефекації/сечовипускання та до естетики відповідних закладів. Варто зафіксувати ці **зміни “коду туалету” в контексті війни**.

Найперше **відбувся зсув в темі інвектизації та розтабування певних явищ.** Цей зсув в майбутньому зникне, але зараз умови і ризику війни: смерті, каліцтва, полону дозволяють говорити про туалет відвертіше та без зайвого сорому. І одночасно туалет став мовою виразу гніву, презирства, розпачу, приниження, а часто і порятунку та гумору, які рятують від відчаю. **У фокус нашої уваги постали поведінкові акти, які практично та символічно сформовані на туалетних практиках, а також їхня присутність в медійному дискурсі через обговорення в соціальних мережах, в мемах, карикатурах, інших способах виразу ставлення до війни.**

У воєнних умовах змінилося ставлення до проявів фізіології у близьких, хворих та просто сторонніх, які залишилися в зонах бойових дій. Допомога стала важливішою, ніж прояви пристойності: ходили "по великому" та "по маленькому", допомагали і дорослим, і дітям в бомбосховищах чи в імпровізованих укриттях. Неприбраний послід і людей, і тварин слугував ознакою життя в просторі великого міста. А двірники зі своєю повсякденною, часом не дуже визнаною в цнотливому суспільстві роботою, які прибирали звірячі та людські екскременти з доріжок міста, взагалі сприймалися як вісники спокою та стабільності, повернення до мирного життя та цивілізованості в світі, лиха війни, смерті та руйнування. Так само, як свідчать активісти, в трагічно відомому маріупольському драмтеатрі потреба чистих туалетів була не тільки потребою гігієни, але й гідності людей.

Змінилося не тільки ставлення до непристойності, під впливом війни змінилися самі звичні місця для туалету. Туалетом стало будь що, оскільки туалетом стали найбезпечніші місця. Разом з тим, туалети як правило свідчили про перебування людей та про можливість сховатися – в районах під обстрілами вони були дороговказами до своїх, а зонах окупації навпаки – часто були пов'язані з небезпекою викриття схованок окупантами.

Туалет, і ширше – санвузли, були безпечним місцем при бомбардуваннях в багатоквартирних домах завдяки додатковим стінам у розташуванні квартир. Багато цікавих, драматичних і жахливих історій можуть розповісти люди, що переховуються в цих місцях з дітьми, тваринами та улюбленими речами.

Туалети стали і мовою окупантів - від зрозумілих випадків "посрати де можна в бойових умовах" до цілого соціального "почерку" армії РФ. Мародерство солдатів з депресивної глибинки Росії, які серед награваного тягли унітази з українських осель як ознаку розкоші, якщо вони знали як ними користуватись (фіксувались і випадки зворотного). А спорожнення в покинутому житлі посеред кімнат чи в ліжках господарів стало чи не найхарактернішим виявом колоніальної зневаги окупантів до "аборигенів" та ствердження влади - таким яким були і випадки навмисного руйнування майна, родинних фотографій, предметів затишку. Більш

жахливими ознаками цьому були знущання над тваринами, зґвалтування і розстріли мирних людей та дітей.

Українці та противники війни у світі теж використовують цю мову “уріно- та кало-протестів”, щоправда, як символічний код. Демонстрації чи перформанси під посольствами РФ з унітазами чи гімном – це зневага мародерству та злочинам російської армії, нищої поведінки “братнього народу”. Зневага ворожій зброї, армії та уряду – у актах сцяння на російську військову техніку та прапор – про що свідчать численні фото і відео, розміщені в соцмережах, туалетний папір з обличчям Путіна.

Характерний **величезний пласт присутності цієї теми в колажах і карикатурах**, оповідях та анекдотах війни, що, зокрема підкреслюють значимість туалету в побуті: коли в Одесі ворожа ракета поцілила один з небагатьох туалетів на пляжі, місцеві жителі з гумором констатували, що ворогам було легше його знайти, ніж туристам в курортний сезон.

Відтак туалети і як поведінкова практика, і як символічна мова – є виразною соціокультурною ознакою війни, що заслуговує свого дослідження.